

Киберетнографията като метод за изследване на виртуалното пространство

Тодор С. Симеонов

Институт по реторика и комуникации

Имейл: teo.simeonov@gmail.com

Абстракт: Днес различни частни науки се насочват към изследване на феномена „виртуална реалност“. Тя е и предмет, и обект на изследване от кибернетиката, психологията, педагогиката, маркетинга, политическите науки, реториката и др. Стандартните методи на изследване обаче не са в състояние да отразят пребиваването на даден обект на изследване във виртуалната среда, тъй като тя се характеризира с динамичност, хибридность при съчетаване на медийните модалности, интерактивност и хипертекстуалност, които я правят трудна за изследване. В настоящия текст се разглеждат възможностите на киберетнографията като сравнително нов метод за изследване на виртуалните светове и неговите „обитатели“.

Ключови думи: киберетнография, етнографски методи, качествени методи, виртуално пространство.

Cyberethnography as a method of studying the virtual environment

Todor S. Simeonov

Institute of Rhetoric and Communication

E-mail: teo.simeonov@gmail.com

Abstract: Today, different private sciences have the phenomenon called virtual reality in the scope of their research. It is both a subject and an object of study in the fields of cybernetics, psychology, education, marketing, political science, rhetoric, etc. Conventional research methods cannot accurately reflect the existence of a research object in the virtual environment, which is characterized by dynamics, hybridity of multimedia modalities, interactivity and hypertextuality, making this space difficult to explore. This paper examines the potential of the cyberethnographic method as a relatively new approach in studying virtual worlds and their inhabitants.

Key words: cyberethnography, ethnographic methods, quality methods, virtual environment.

Вместо уводни думи

В статията се представят особеностите на киберетнографията, като е предпочетен подходът от общото към частното. Ето защо в началото се описва накратко същността на етнографията като метод. След това фокусът е поставен върху киберетнографията,

която е представена като метод през призмата на съвременни публикации. Установени са предимствата на метода на киберетнографията, представени са възможности за използването му. Накрая са формулирани дискуссионни въпроси при спазване на научната коректност и с оглед ефективното му използване за научни изследвания в хуманитарните и социалните науки. Представени са три основни типа киберетнографско изследване и са изведени спецификите им. Типовете са:

- с ниско ниво на интеграция;
- със средно ниво на интеграция и
- с високо ниво на интеграция.

Същност на етнографията като метод

Етнографските методи са методи, които в същността си разчитат на наблюдението. Като метод етнографията има дълбоки исторически корени. Херодот може да се определи като един от първите етнографи, който, като обикаля Средиземноморието, събира впечатления от разговорите си с хората, хранел се с тях на една маса, пренощувал в техните домове, за да разбере техните бит и култура по-добре. Така в резултат се родила и книгата му „История“.

Един от първите етнографи сред социолозите е Чарлз Бут. Той прави т.нар. включено наблюдение в квартала на бедните в Лондон през 19. век. Това наблюдение става основа за написването на труда му „Животът и труда на хората от Лондон“ (*Life and Labour of the People of London*) [1]. Антрополозите от своя страна определят Бронислав Малиновски за първия етнограф [2]. Той прекарва продължителни периоди от време на Тробрианските острови, където изучава племето Кула.

Етнографските изследвания позволяват на участника-изследовател да наблюдава дадена социална група в естествената ѝ среда. Изследователят се потопява за дълъг период от време в живота на групата, която изследва. „Основната задача на наблюдаващия е да опише това, което вижда, чува и усеща“ [3].

Етнографското изследване е изследване на културата в дадена група, като изследователят прави детайлен прочит на ситуационната рамка, в която се развива групата или описва собствените си преживявания в дадена ситуация, в конкретната среда. „Етнографското включено наблюдение представлява „потопяне“ в дадена културна общност с цел изучаването ѝ. За изследователя това означава да се впише в дадена общност, да заживее и се слее с нея и отвътре да почувства и съпреживее нейната култура, бит, психология.“ [4].

Когато наблюдението е включено, т.е. изследователят е и участник в живота на изследваната група, тогава това означава, че изследователят получава и друга социална роля. Той се включва във всекидневните дела на членовете на групата – работа, хранене, осигуряване на сигурност, забавление и т.н. Целта на изследователя е да се отдаде максимално на преживяванията на изследваната група и нейните членове. Тези преживявания понякога може да са силно афективни. Изследователят може да се асоциира с изследваните обекти, да съпреживява с тях. Всичко това може да доведе до изкривяване на обективната преценка на изследователя и до неточни от научна гледна точка резултати след приключване на изследването.

Дългите периоди, прекарани с определена група хора, участието в техните дейности, наблюдението на начина им на живот, дават възможност да се почерпи информация и да се достигне до разбиране за тази група. Ако ученият участва във включено наблюдение на дадено племе, малцинство или група, той се опитва да добие представа за местните норми, ценности, обичаи и начин на живот. Понякога етнографията се разглежда като писмен продукт, който е само крайният научен продукт.

Етнографията може да бъде определена не само като метод, но и като научно поле, което се състои от много методи – включено и невключено наблюдение, директно и индиректно наблюдение, интервюта, анкети, фокус групи, анализ на различни, автентични документи и артефакти. Но двата основни стълба са **участието в процеса** и самото **наблюдение**.

Киберетнографията като метод

При етнографските методи изследователят обикновено извършва теренно наблюдение върху дадената общност, независимо дали го прави открито или скрито от знанието на съответната група. Когато обаче говорим за интернет и виртуалното пространство, където стотици потребители „пребивават“ постоянно или почти всеки ден, не е възможно да се използват класическите методи за изследване на етнографията.

При изучаването на виртуалните светове, създадени от компютърните технологии и интернет, киберетнографията е един от възможните и често използвани подходи.

Съществуват различни наименования за етнографските методи, които са използвани за изучаване на виртуалното:

- киберетнография (Ward 1999, Rybas and Gajjala 2007, Симеонов 2015) [6];
- нетография (Kozinets 1998, 2002, Nelson и Otnes 2005, Langer и Beckman 2005, Sandlin 2007) [7];
- виртуална етнография (Hine 2000, Chrichton and Kinash 2003, Domínguez, et al. 2007) [8];
- дигитална етнография (Murthy 2011). [9].

Независимо от наименованието, в същността си киберетнографията представлява писмено, аудио- или видеопредставяне (или комбинация от тях) на дадена култура във виртуална среда, което представяне е пречупено през личното субективно разбиране и преживяване на изследвателя.

Друг съществен елемент е, че „Съществуващите примери за киберетнографията предполагат необходимостта от участие в многообразни социални среди, където интернет (или друга технология) е неразделна част от ежедневието“ [10]. За разлика от класическото етнографско изследване, при което се наблюдават и се описват особеностите на дадена общност в определен културен контекст, киберетнографията предполага мултифасетна социална среда, в която интернет е част и пространство от всекидневния живот на изследваните лица.

Виртуалната среда, създадена чрез съчетаване на различни модалности, сред които текст, изображения, графични елементи, видео и аудио, може да бъде изследвана от киберетнографията. При провеждането на такъв тип изследване се изисква базов хардуер – компютър или мобилно устройство и софтуер.

Според нивото на интеграция на технологиите в изследването можем да разграничим три основни типа киберетнографско изследване: с ниско ниво на интеграция, със средно ниво на интеграция и с високо ниво на интеграция (Таблица 1)

Ниво на интеграция на технологията	Описание
Ниско	Водене на бележки на хартиен носител/записващо устройство, докато се наблюдава обектът посредством компютър или мобилно устройство.
Средно	Използва се софтуер за „запечатване“ на определени моменти на екрана (скрийншот от англ. screenshot), водят се бележки на електронен дневник или се прави запис на наблюдаването.
Високо	Използва се специален софтуер за записване на случващото се, който интегрира възможности за заснемане на екрана (създаване на видео), запис на глас (аудио коментари), водене на бележки (директно върху заснеманото или отделно), добавяне на други графични елементи

Таблица 1 Нива на интеграция на технологията и описания на нивата

При **ниското ниво на интеграция** се използва компютърно устройство – стационарно или мобилно и базов софтуер – обикновено браузър и се наблюдава съответният обект от интерес за изследвателя в социалните мрежи – синхронно (на живо) или асинхронно (на запис). Воденето на бележки става по утвърдените за класическите етнографски методи начин – на хартиен носител или аудио, или видео записващо устройство. При този модел по-скоро се наблюдава адаптиране на етнографския метод на наблюдението за целите на изучаването на виртуалната среда.

При **средното ниво на интеграция** имаме всички гореспоменати аспекти, но се използва и допълнителен софтуер за създаване на *скрийншотове* (снимки на екрана) или се водят бележки на текстообработваща програма, или се ползва специален софтуер-дневник. Възможно е да се прави аудио- и видеозаснемане.

При **най-високото ниво на интеграция** се използва специален софтуер за скрийнкастинг. Такива възможности представя Майкрософт като добавка към приложението им за презентации PowerPoint, което се нарича MIX. Подобни приложения са Screen-O-Matic, ScreenFlow, Wink и др.

Скринкастът при киберетнографско изследване дава най-пълна възможност на изследвателя, чрез средствата на ИКТ и интернет да прави запис на това, което вижда, чувства, преживява и т.н. в съответната виртуална среда.

Скринкастът позволява да се запише директно това, което изследвателят наблюдава на своя екран във видео формат, да прави аудио бележки, дори да добавя графични елементи и текстови записки директно върху екрана на монитора.

Скринкастът позволява да се прави и симултанен запис на изследвателя, докато прави наблюдението. Този подход може да даде важна обратна връзка при **автоетнографските изследвания**, които се използват за добиване на по-задълбочена информация относно личното преживяване на учения по време на включеното наблюдение [11].

Впоследствие този най-пълен вариант на киберетнографското проучване дава възможност да се изследват езикът на тялото, мимиките или микроекспресиите, които са записани по време на наблюдението. Така се увеличава степента на достоверност на събрания и записан материал, което от своя страна създава условия за по-задълбочен анализ.

Дискуссионни въпроси и заключение

Едно от предимствата на киберетнографското наблюдение е, че позволява при минимална загуба на време да се направят изследвания.

Другото предимство на метода на киберетнографията е, че той дава възможност на изследователя да се връща многократно към записаните си преживявания и преживяванията на обекта на изследване по време на наблюдението. Това до голяма степен му помага да не се асоциира с ролята си на член на групата (както е при включеното наблюдение), като оттегляйки се в метаролята си, може по-обективно да прецени и анализира записните материали.

Съществуват и редица ограничения при използване на киберетнографското наблюдение.

Едни от ограниченията при използване на метода на киберетнографията се отнасят до нивото на подготовка и до уменията на изследователите за използване на информационните и компютърните технологии. Повечето изследователи могат да прилагат ниското и средно ниво на интеграция на технологията за целите на киберетнографското наблюдение. Когато обаче става въпрос за използването на пълния му потенциал, са необходими допълнително обучение или самообучение.

Киберетнографията поражда и редица въпроси, които са свързани с етиката на провеждане на едно научно изследване, а именно:

- запазване на анонимността на участниците;
- получаване на изричното съгласие на участниците;
- ненарушаване на основните права на участниците за неприкосновеност на личността и на кореспонденцията;
- както и други основни човешки права.

Цитати и бележки

[1] Чарз Бут е английски учен, социолог, филантроп, изследовател. Книгата *Life and Labour of the People of London* е издание в няколко тома. Първото издание е в два тома: *Life and Labour of the People*, том 1, (1981); *Life and Labour of the People*, том 2, (1891). Второто издание достига 9 тома и те са издавани от 1892 до 1997 г. Третото обхваща 18 тома и излиза през 1902–1903 г. Източник: https://en.wikipedia.org/wiki/Life_and_Labour_of_the_People_in_London, последно посещение на 10.09.2018.

[2] Джонев, С. (2015). *Качествени методи за изследване в социалните науки*. София: Ен Джи Би Консултинг.

[3] Лякова, М. (2008). Етнографските методи в социалните науки, *Качествени методи в социалните науки. Въведение*, (В. Найденова, М. Джамджиева и В. Стаевска). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 208–214.

[4] Джонев, С. (2015). *Качествени методи за изследване в социалните науки*. София: Ен Джи Би Консултинг.

[5] Симеонов, Т. (2015). Скрийнкастинг: трансформация на педагогическата презентация през погледа на киберетнографията. *Реторика и комуникации*, бр. 20, <http://rhetoric.bg/>, последно посещение на 10.09.2018.

- [6] Ward, K. (1999). Cyber-Ethnography and the Emergence of the Virtually New Community. *Journal of Information Technologies*, 95–105.
- Rybas, N. & Gajjala, R. (2007). Developing Cyberethnographic Research Methods for Understanding Digitally Mediated Identities. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 8, № 3.
- Симеонов, Т. (2015). Скринкастинг: трансформация на педагогическата презентация през погледа на киберетнографията. *Реторика и комуникации*, бр. 20, <http://rhetoric.bg/>, последно посещение на 10.09.2018.
- [7] Kozinets, R V. (2002). The Field behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities. *Journal of Marketing Research*, 61–72.
- Kozinets, R. V. (1998). Ensouling Consumption: A Nethnographic Exploration of the Meaning of Boycotting Behaviour. *Advances in Consumer Research*, 475–480.
- Nelson, M. R. & Otnes, C. C. (2005). Exploring cross-cultural ambivalence: a netnography of intercultural wedding message boards. *Journal of Business Research*, 89–95.
- Langer, R. & Beckman. S. (2005). Sensitive research topics: netnography revisited.“ *Qualitative Market Research: An International Journal* 8, № 2: 189–203.
- Sandlin, J A. (2007). Nethnography as a Consumer Education Research Tool. *International Journal of Consumer Studies*, 288–294.
- [8] Hine, C. (2000). *Virtual Ethnography*. London: Sage.
- Chrichton, S. & Kinash, S. (2003). Virtual Ethnography: Interactive Interviewing Online as Method. *Canadian Journal of Learning and Technology* 29, № 2.
- Domínguez, D., Beaulieu, A., Estalella, A., Gómez, E., Schnettler, B. & Read, R. (2007). Virtual Ethnography. *Forum Qualitative Social Research*. 8, № 3.
- [9] Murthy, D. (2011). Emergent digital ethnographic methods for social research. От *The Handbook of Emergent Technologies in Social Research*.
- [10] Rybas, N. & Gajjala, R. (2007). Developing Cyberethnographic Research Methods for Understanding Digitally Mediated Identities. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 8, № 3.
- [11] Lunceford, B. (2015). Rhetorical Autoethnography. *Journal of Contemporary Rhetoric* 5, № 1/2: 1–20.

Библиография

- Джонев, С. (2015). *Качествени методи за изследване в социалните науки*. София: Ен Джи Би Консултинг.
- Лякова, М. (2008). Етнографските методи в социалните науки, *Качествени методи в социалните науки. Въведение*. (В. Найденова, М. Джамджиева и В. Стаевска). София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Симеонов, Т. (2015). Скринкастинг: трансформация на педагогическата презентация през погледа на киберетнографията. *Реторика и комуникации*, бр. 20, <http://rhetoric.bg/>, последно посещение на 10.09.2018.
- Chrichton, S. & Kinash, S. (2003). Virtual Ethnography: Interactive Interviewing Online as Method. *Canadian Journal of Learning and Technology* 29, № 2.
- Domínguez, D., Beaulieu, A., Estalella, A., Gómez, E., Schnettler, B. & Read, R. (2007). Virtual Ethnography. *Forum Qualitative Social Research*. 8, № 3.
- Hine, C. (2000). *Virtual Ethnography*. London: Sage.
- Kozinets, R V. (2002). The Field behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities. *Journal of Marketing Research*, 61–72.
- Kozinets, R. V. (1998). Ensouling Consumption: A Nethnographic Exploration of the Meaning of Boycotting Behaviour. *Advances in Consumer Research*, 475–480.

- Langer, R. & Beckman, S. (2005). Sensitive research topics: netnography revisited.“ *Qualitative Market Research: An International Journal* 8, № 2: 189–203.
- LSE Charles Booth's London. (2016). <https://booth.lse.ac.uk/notebooks>.
<https://booth.lse.ac.uk/> Retrived on 10.09.2018.
- Lunceford, B. (2015). Rhetorical Autoethnography. *Journal of Contemporary Rhetoric* 5, № 1/2: 1–20.
- Murthy, D. (2011). Emergent digital ethnographic methods for social research.“ От *The Handbook of Emergent Technologies in Social Research*.
- Nelson, M. R. & Otnes, C. C. (2005). Exploring cross-cultural ambivalence: a netnography of intercultural wedding message boards. *Journal of Business Research*, 89–95.
- Rybas, N. & Gajjala, R. (2007). Developing Cyberethnographic Research Methods for Understanding Digitally Mediated Identities. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 8, № 3.
- Sandlin, J A. (2007). Nethography as a Consumer Education Research Tool. *International Journal of Consumer Studies*, 288–294.
- Ward, K. (1999). Cyber-Ethnography and the Emergence of the Virtually New Community. *Journal of Information Technologies*, 95–105.

Сп. „Реторика и комуникации“, брой 36, септември 2018 г.

Статията е по проект „Формиране на компетентности и усъвършенстване на умения за прилагане на съвременни методи и методики за научни изследвания от млади учени” (Договор № ДМ10/2 от 14.12.2016 г. по Фонд „Научни изследвания”).